

Prof. Dr. Nuray BOZBORA, Ankara

POLITIKA E ABDYLHAMITIT II LIDHUR ME LIDHJEN E PRIZRENIT*

Atributi më i rëndësishëm i Lidhjes së Prizrenit në historinë kombëtare shqiptare është fakti se kjo lëvizje i bashkoi shqiptarët, për herë të parë, nën një ideal dhe veprim të rezistencës kombëtare. Kjo lëvizje jo vetëm që u angazhua në një luftë të armatosur për pengimin e copëtimit të tokave shqiptare nga vendet fqinje, por edhe ndoqi një program politik që kishte për qëllim bashkimin e territorit shqiptar nën një administrim të vetëm provincial.

Qasja e Abdylhamitit II ndaj Lidhjes së Prizrenit kishte më parë për qëllim për ta mbajtur këtë lëvizje në lidhshmëri me kalifatin dhe monarkinë otomane, si dhe në linjë me politikën e shtetit otoman. Një faktor për suksesin e tij në këtë drejtim ishte politika e Abdylhamitit sa i përket Lidhjes së Prizrenit, kurse fakt tjetër ishte se anëtarët e kësaj lëvizjeje kishin pikëpamje politike homogjene.

Një nga tiparet më dalluese të politikës së Abdylhamitit ndaj Lidhjes së Prizrenit ishte mbështetja e tij e fshehtë e kësaj lëvizjeje. Në fakt, ky ishte një rezultat i natyrshëm i reagimeve gjithëpërfshirëse ndaj vendimeve të Konventës së Berlinit që sugjeronte ndarjen dhe copëtimin e një pjese të tokave shqiptare. Këto reagime kishin çuar në një rezistencë të armatosur që u përhap në tërë Shqipërinë për një periudhë të shkurtër kohore dhe e cila ishte pothuajse e pamundur të parandalohet. Nga ana tjetër, pasi që tokat për të cilat luftonin

* Kumtesë e mbajtur në Konferencën Shkencore "Lidhja Shqiptare e Prizrenit dhe vendi i saj në histori", Prizren 9-10 qershor 2003.

shqiptarët ishin pjesë e Perandorisë Otomane, për Abdylhamitin II rezistenca e shqiptarëve ishte legjitime. Suksesi i kësaj rezistence në parandalimin e humbjes së tokave në fjalë ishte në pajtueshmëri me interesat e shtetit otoman dhe një sukses i tillë do të mund ta lironte shtetin otoman nga përgjegjësia ndaj vendeve nënshkruese. Për më tepër, fakti se shumica e shqiptarëve ishin myslimanë krijonte një bazë të përshtatshme për Abdylhamitin II që të kontrollonte këtë lëvizje të rezistencës. Në gjendjen e izolimit në të cilën e shtyu Marrëveshja e Stambollit e vitit 1876, islami ishte bërë arma më e fortë e Abdylhamitit II si në politikën e brendshme, ashtu dhe në atë të jashtme. Nga ky këndvështrim, shqiptarët myslimanë kryesisht ishin shtylla e pranisë otomane në tokat e Rumelisë.

Ndonëse që të gjitha këto arsye transformuan politikën e Abdylhamitit II ndaj Lidhjes së Prizrenit në një mbështetje të fshehur, ajo nuk qe e suksesshme në plotësimin e kërkesës politike të Lidhjes që të bashkonte Shqipërinë nën një administrim të vetëm provincial. Arsyeja kryesore për këtë ishin mospajtimet në ide dhe qëllimet e liderëve kryesorë të Lidhjes për shkak të dallimeve të tyre kulturore, fetare dhe rajonale. Këto rrethana kishin krijuar hapësirë manovruese politike Abdylhamitit II të nevojshme për të sjellë këtë lëvizje në vijë me interesat e veta. Prandaj, Lidhja e Prizrenit qe e paaftë për të konfirmuar rezistencën që tregoi ndaj fuqive të huaja në mbrojtje të tokave të veta, kundër plotësimit të kërkesave të Perandorisë Otomane. Një arsye tjetër ishin mendimet dhe hamendjet e zyrtarëve të lartë që punonin në rajonin shqiptar lidhur me qëllimet dhe veprimet e Lidhjes së Prizrenit, të cilët kishin ndikim të madh në politikën e Abdylhamitit II sa i përket Lidhjes së Prizrenit. Prandaj, këta zyrtarë shtetëror, shpesh akuzoheshin nga liderët e Lidhjes së Prizrenit për keqinformim dhe mashtrim të shtetit otoman lidhur me Lidhjen e tyre.

Rezistenca shqiptare kundër vendimeve të Konventës të Berlinit

Kur vështrojmë zhvillimet që ndodhën pas themelimit të Lidhjes së Prizrenit, shohim se Perandoria Otomane nuk mori asnjë veprim konkret ndaj kërkesave politike të Lidhjes për bashkimin e Shqipërisë nën një administrim të vetëm provincial, por se përhapja e kësaj lëvizjeje në tërë Shqipërinë ishte injoruar dukshëm. Kjo politikë

sillte dy avantazhe praktike për shtetin otoman. Së pari ajo zgjaste dhe vononte procesin e zbatimit të vendimit të Kuvendit të Berlinit për t'u dhënë një pjesë të tokave shqiptare, të përfshira në territorin otoman, vendeve fqinje. Së dyti, besimi i shqiptarëve në shtetin otoman ishte ngulitur.

Edhe para Lidhjes së Prizrenit, një lëvizje lokale e rezistencës ishte inicuar nga prijësi fisnor shqiptar, Ali Pasha i Gucisë, si përgjigje ndaj vendimit të Traktatit të Shën Stefanit që sugjeronte dorëzimin e tokave të tij Malit të Zi. Kjo përpjekje e rezistencës lokale u bë edhe më e fuqishme pas iniciativës së Lidhjes së Prizrenit që doli me procesin e Kuvendit të Berlinit, i cili revidoi Traktatin e Shën Stefanit. Kështu, Gucia dhe Plava, që propozoheshin t'i liheshin Malit të Zi, në pajtueshmëri me Kuvendin e Berlinit, nuk mund t'i jepeshin Malit të Zi. Mehmet Ali Pasha, i cili ishte emëruar për të zbatuar këtë vendim dhe për t'i bindur shqiptarët lidhur me këtë çështje, u vra nga shqiptarë të zemëruar në rajon. Më vonë, ushtarët otomanë që u dërguan për të bërë dorëzimin e rajonit Malit të Zi, si rezultat i këmbëngulësisë së vendeve nënshkruese, nuk ishin të mjaftueshëm përballë forcave të rezistencës shqiptare.

Mungesa e vendosmërisë nga ana e shtetit otoman gjatë zhvillimit të këtyre ngjarjeve luajti, po ashtu, një rol të madh në pamundësimin e dorëzimit të Gucisë dhe të Plavës Malit të Zi. E vërteta, Abdylhamiti II që nga fillimi nuk e kishte mirëpritur vendimin e dhënjës së Gucisë dhe Plavës Malit të Zi. Gjatë debateve mbi këtë vendim në Kuvendin e Berlinit, ai kishte argumentuar se populli i këtij rajoni përbëhej kryesisht nga shqiptar myslimanë dhe se ata nuk do të harmonizoheshin me popullin malazias sa i përket kuptimit të kombësisë e religjionit dhe kështu ai propozoi Kyçykun dhe Osebikun, në vend të tyre, të cilat, siç tha ai, ishin më të afërta me malaziasit. Mirëpo, propozimi i Abdylhamitit II nuk hasi në përkrahje të mjaftueshme në Kuvend dhe u vendos që Gucia dhe Plava t'i liheshin Malit të Zi. Megjithëkëtë, ngjarjet që bënë të pamundur abdikimin e Gucisë dhe Plavës Malit të Zi ishin gjithashtu në favor të Abdylhamitit II. Është po ashtu me mjaft interes të dihet se të dyshuarit për vrasjen e Mehmet Ali Pashës kaluan pa u ndëshkuar. Merret vesh nag zhvillime të mëvonshme se qasja e Abdylhamitit II ndaj kësaj çështjeje i inkurajoi shqiptarët në masë të dukshme. Ndonëse ishte vendosur që të dorëzoheshin krahinat e Tuzit, Hotit dhe

Grudës Malit të Zi, pasi që përpjekjet për t'ia dorëzuar Gucinë dhe Plavën kishin qenë të pasuksesshme, edhe kjo përpjekje dështoi. Në përgjigje ndaj vendimit për t'ia dorëzuar Tuzin, Hotin dhe Grudën Malit të Zi, dega e Shkodrës e Lidhjes së Prizrenit dërgoi pesë deri në gjashtë mijë ushtarë të rezistencës shqiptare nën Tuz pa ndonjë reagim me peshë të shtetit otoman dhe kështu pengoi lëshimin e këtyre krahinave Malit të Zi. Komunikimi mes guvernatorit të Shkodrës, Izet Pashës dhe Qeverisë së Stambollit dëshmojnë se politika parandaluese që pasoi lidhur me lëshimin e Gucisë dhe të Plavës, vazhdoi edhe me dorëzimin e Tuzit, Hotit dhe Grudës. Ndonëse vendet nënshkruese këmbëngulnin fuqimisht që tokat në fjalë së pari të pushtoheshin nga Perandoria Otomane dhe pastaj t'i dorëzoheshin Malit të Zi, qeveria otomane vazhdoi të zgjidhte këtë çështje pa penguar forcat rezistuese shqiptare. Kur të vështrohet komunikimi mes guvernatorëve dhe zyrtarëve të lartë shtetëror në rajon dhe qeverisë otomane, nuk do të jetë pa vend të thuhet se kjo ishte një politikë që tejkalonte idenë e pengimit dhe që pothuajse pas dore mbështeste rezistencën. Në letrën e tij të datës 12 prill të vitit 1880, Safet Pasha pohonte se pasi që shqiptarët ishin të fesë islame, lidhja e tyre me shtetin otoman duhej përdorur për t'i nxitur që të ngriheshin në revolt si tërësi kundër armikut dhe se qeveria otomane do të duhej të ishte në kontakt të përhershëm me forcat e rezistencës shqiptare për këtë qëllim. Poashtu, guvernatori i Shkodrës, Izet Pasha vuri në pah pikëpamjet e tij lidhur me këtë çështje në mesazhin e tij telegrafik të datës 25 maj 1880, sa vijon: “Abdikimi i këtyre viseve Malit të Zi është i mundshëm vetëm po që se populli shqiptar nxirret jashtë atyre rajoneve me forcë. As ndërgjegja e Sulltanit dhe as e askujt tjetër nuk do të lejonte një veprim të tillë. Para se të bëjmë që kjo tokë të humbet me dorën tonë, t'i lëmë shqiptarët në fatin e tyre dhe t'ia lëmë këtë punë zotit. Dhe, t'u themi vendeve agresore se “ne e kemi respektuar marrëveshjen, pjesa tjetër i takon Malit të Zi, ne nuk mund ta pushtojmë rajonin edhe një herë”. Kështu, ne do të siguroheshim që shteti otoman të ruajë respektin e popullit shqiptar dhe të popujve të tjerë otomanë”. Përgjigja e Qeverisë Otomane, me datë 27 maj 1880, ndaj shqetësimeve dhe rekomandimeve të Izet Pashës lidhur me këto vise që do të braktiseshin është edhe me më interes. Në këtë përgjigje nga Izet Pasha kërkohet ti bind shqiptarët që të dorëzojnë këto vise dhe ky veprim justifikohet në këtë mënyrë: “... ose ndryshe këto toka

do të invadohen nga ushtri të bashkuara të shteteve të jashtme. Duhet që fshehurazi t'u bëhet e ditur zyrtarëve përkatës se nëse ky rajon pushtohet nga ushtarët turq, do të ishte e mundur që shqiptarët të rimarrin kontrollin e tokave në fjalë. Myslimanëve duhet thënë se nëse nuk arrihet marrëveshje në pajtueshmëri me rregullat, atëherë çështja e Gucisë do të vijë në rend të ditës dhe një gjë e tillë do të ishte në favor të Austrisë".

Fakti se qeveria i dha përparësi metodës së të bindurit, që kishte më pak gjasë të kishte sukses, lidhur me braktisjen e tokave dhe se kjo u konfirmua nga raportet që vinin nga rajoni, jo vetëm që vonoi procesin e dorëzimit të tokave në fjalë, por kjo gjë edhe u dha kohë forcave të rezistencës shqiptare të forcoheshin në rajon, si në kuptim të organizimit, ashtu dhe atë të luftës së armatosur. Megjithëkëtë, kjo po ashtu dobësoi forcën e rezistencës të forcave të armatosura otomane, të cilat duhej të shoqëronin dorëzimin e Tuzit, Hotit dhe Grudës Malit të Zi, sipas marrëveshjes, kundër forcave shqiptare të rezistencës.

Ndonëse një marrëveshje e re mes vendeve nënshkruese dhe shtetit otoman sugjeronte dhënien e Ulqinit, në vend të Tuzit, Hotit dhe Grudës Malit të Zi, në mesin e shqiptarëve shkaktoi një pezm të ri. Pas presionit dhe kërcënimeve të mëdha, qeveria otomane zbatoi veprimet që kërkoheshin me kujdesin më të madh për të penguar shqiptarët që të mos ktheheshin kundër Turqisë. Madje edhe gjatë bisedimeve për dorëzimin e Ulqinit Malit të Zi, një komunikatë që dërgohej nga Zyra e Guvernatorit të Shkodrës më 24 qershor 1880, theksonte se kjo ishte e pamundur të realizohej pa një gjakderdhje në rajon, pasi që në rajon kishte forca intensive të rezistencës shqiptare. Pas kësaj, u zhvilluan negociata me Degën e Shkodrës të Lidhjes së Prizrenit prej të cilëve u kërkua që lidhur me këtë çështje të paralajmërohej Dega në Ulqin. Përkundër të gjitha këtyre përpjekjeve, ushtarët otoman që u dërguan për të shoqëruar dorëzimin e Ulqinit Malit të Zi hasën në një rezistencë të madhe shqiptare dhe u detyruan të ktheheshin. Në letrën e tij të 21 shtatorit 1880 dërguar autoriteteve relevante, Riza Pasha, këtë rezistencë të madhe e të papritur shqiptare, e atribuoi dy arsyeve. Arsyeja e parë ishte bindja e shqiptarëve se do të mund ta mbronin Ulqinin nga pushtimi në të njëjtën mënyrë si dhe dy tokat e tjera në fjalë. Arsyeja tjetër ishte se shqiptarët, ndonëse në fakt shteti otoman nuk dëshironte të dorëzonte Ulqinin dhe se ata

kishin emëruar zyrtarë për të paralajmëruar lidhur me këtë çështje, vetëm formalisht. Pa dyshim, arsyeja kryesore për një gjykim të tillë të shqiptarëve ishte mbështetja që i kishte dhënë rezistencës shqiptare shteti otoman në dy konfliktet e mëparshme të tokave dhe kjo i kishte bërë shqiptarët të prisnin qasje të ngjashme edhe lidhur me këtë çështje. Megjithëkëtë, ka dhe një mundësi tjetër që një mbështetje e fshehtë ishte marrë që nga fillimi lidhur me çështjen e Ulqinit. Kjo nga që, kur Riza Pasha po lidhte rezistencën shqiptare, në të cilën hasi, me arsyet e lartpërmendura, ai u kishte theksuar autoriteteve gjegjëse se ai nuk e dinte a kishte lozur ndonjë rol në këtë një urdhër sekret që u ishte dërguar autoriteteve rajonale nga Qeveria Otomane, por se ai, për veten e tij, nuk kishte asnjë lidhje me rezistencën shqiptare. Presionet dhe kërcënimet që vinin nga vendet nënshkruese pas joefikasitetit të Riza Pashës ndaj rezistencës shqiptare, detyruan shtetin otoman të vepronte me më vendosmëri lidhur me çështjen e dorëzimit të Ulqinit. Një forcë e madhe ushtarake nën komandën e Dervish Pashës u dërgua në rajon me qëllim të shoqërimit të dorëzimit të Ulqinit Malit të Zi. Detyra parësore e Dervish Pashës ishte të merrte masa në qetësimin e pezmit të përgjithshëm dhe të ruante rendin në Shkodër, si dhe të shoqëronte dorëzimin e Ulqinit Malit të Zi pa ndonjë komplikim, pasi që të ishte vendosur një ambient i përshtatshëm. Megjithëkëtë, insistimi i Abdylhamitit II për ta zgjidhur këtë çështje me përmbajtje nga konfrontimi apo ofendimi i popullit shqiptar sa më shumë që të ishte e mundur, e la Dervish Pashën në një pozitë të vështirë. Dervish Pasha, i cili kishte urdhër të mos përdorte asnjë forcë kundër forcave të rezistencës shqiptare, kryesisht shtypi veprimtaritë shqiptare në Shkodër me tërë autorizimin që kishte, pos përdorimit të forcës dhe madje pengoi veprimtaritë e Degës së Shkodrës të Lidhjes së Prizrenit. Megjithëkëtë, duke parë se nuk ishte e mundur të mposhte rezistenca e madhe shqiptare gjatë misionit të tij kryesor, që ishte dorëzimi i Ulqinit Malit të Zi, me forën e vet të kufizuar, Dervish Pasha kërkoi që të lirohej nga detyra me arsyetim se ai së paku do të duhej të kishte autorizime për të përdorur forcë të kufizuar kundër rezistencës shqiptare. Por kërkesa e tij u refuzua me justifikimin se Ulqini do të duhej dorëzuar sa më shpejt që do të ishte e mundur në një kohë kur çështja kufitare me grekët ishte në rend dite. Për më tepër, Dervish Pasha ishte i informuar fuqimisht që të mos përdorte kurrfarë force kundër pjesëtarëve të armatosur apo civilë të

rezistencës shqiptare, apo të shoqatave të tyre përderisa Ulqini të mos i dorëzohej Malit të Zi. Ndonëse Dervish Pasha ia doli të kryente detyrën e vështirë të dorëzimit të Ulqinit Malit të Zi, më vonë ai nuk kurseu nga kritika politikën e butë të shtetit otoman ndaj forcave të rezistencës shqiptare.

Është vërejtur se ndonëse pas përshkallëzimit të reagimit të shqiptarëve ndaj dorëzimit të Ulqinit Malit të Zi gjendja rezultoi me krijimin e një qeverie të vërtetë shqiptare në Kosovë, shteti otoman ngeli i heshtur lidhur me këto zhvillime, apo të paktën nuk ndërmori ndonjë ndërhyrje ushtarake kundër këtyre veprimeve. Arsyja kryesore për këtë ishte çështja ende e pazgjidhur kufitare otomane-greke, e cila nxiti reagime të shumta në mesin e popullit shqiptar të jugut. Nga ana tjetër, kundërshtimi gjithnjë më i ashpër i kësaj çështjeje po krijonte një situatë të favorshme për Abdylhamitin II kundër vendeve nënshkruese. Si rezultat i kësaj, ai vazhdoi të injoronte këto aktivitete deri në një shkallë, derisa çështja të zgjidhej. Qeveria Otomane ishte e vetëdijshme që nga fillimi se çështja kufitare greke, e cila do të rezultonte me braktisjen e një pjese të tokave jugore shqiptare Greqisë në Kuvendin e Berlinit, sidomos shkaktoi një reagim të madh nga ana e shqiptarëve në këtë rajon dhe se ky reagim bartte në vete një potencial për ndezjen e një lufte të madhe me grekët. Raportet e dërguara nga një zyrtar Ioanidesit për të bërë inspektime në rajon, ilustronin dimensionet e pezmit në rajon. Një nga arsytet që kishte pezmatuar shqiptarët lidhur me çështjen kufitare greke ishte bindja se Greqia nuk ishte e kënaqur me tokat që i kishte ofruar Kuvendi i Berlinit dhe se kishte ndër mend të merrte tërë rajonin e Toskalukut dhe madje edhe vetë Shqipërinë. Sipas shqiptarëve, aspiratat e Greqisë ndaj Prevezës, Artës dhe Janinës, që përmbanin disa nga portet e rëndësishme të shqiptarëve, përbënin pjesën kryesore të ambicies së fshehtë të Greqisë mbi këtë çështje. Dhënia e këtyre viseve Greqisë do të thoshte të humbej Shqipëria dhe shqiptarët e kishin bërë të qartë se ata kurrë nuk do të lejonin një veprim të tillë duke u dërguar mesazhe telegrafike si Qeverisë Otomane ashtu edhe ambasadave të shteteve të huaja. Anëtarët e Lidhjes së Prizrenit i shprehën pakënaqësinë e tyre Qeverisë Otomane se duke pranuar synimet greke do të thoshte të ndizej një luftë e madhe, e cila nuk do të kufizohej vetëm me Greqinë, por do të përfshinte edhe Bullgarinë, Serbinë dhe Malin e Zi, Austrinë dhe Italinë dhe tërhiqnin vërejtjen se

e vetmja mënyrë për të mbajtur tokat shqiptare nën kontrollin otoman ishte të bashkohej rajoni në një administrim të vetëm provincial. Megjithëkëtë, ana otomane me këmbëngulje u përmbajt që të ndërmirrte ndonjë hap konkret si përgjigje telegrameve të shumta që vinin nga degët e Lidhjes së Prizrenit në rajon dhe vazhdoi kryesisht të injoronte aktivitetet e këtyre degëve. Në thelb, dërgimi i trupave në rajon para se të zgjidhej çështja kufitare greke dukej si mjaft e pafavorshme si nga pikëpamja ushtarake, ashtu dhe nga ajo e raporteve otomane-shqiptare. Prandaj, u ndërmorën paramasa, siç ishte mbajtja e kontrollit otoman në rajon me një organizim të ri administrativ deri në zgjidhjen e çështjes kufitare greke, sigurimi i besnikërisë nga ana e liderëve të Lidhjes së Prizrenit shtetit otoman duke u njohur atyre të drejtën për të qenë oficerë të shtetit dhe paralajmërimi i anëtarëve të Lidhjes, në vend të përdorimit të forcës, kurse lidhur me këto masa u njoftuan hollësisht për këtë u informuan mirë administratorët provincialë. Politika e butë dhe fshehtësisht mbështetëse e Abdylhamitit II sa i përkiste Lidhjes së Prizrenit dhe aktiviteteve të saj shkonte në favor si të Lidhjes së Prizrenit, ashtu dhe të Abdylhamitit II deridsa rezultati ishte në linjë me interesat otomane. Para së gjithash, Lidhja e Prizrenit u organizua mbi këtë politikë në tërë Shqipërinë dhe formoi një forcë serioze të rezistencës kombëtare kundër copëtimit të këtyre tokave. Kjo aq më tepër sa që kjo forcë eventualisht arriti një nivel kur u shndërrua në kërcënim të mundshëm për autoritetin qendror në rajon. Fakti se administrata qendrore nuk mori asnjë masë serioze parandaluese kundër Lidhjes së Prizrenit çoi tek ankesat dhe kritikën e oficerëve otomanë që shërbenin nën rajon. Nga ana tjetër, kishte edhe të tjerë që u shqetësuan nga zhvillimet dhe atao ishin vendet nënshkruese. Këto kushte i bënë ato që t'i ankoheshin Qeverisë Otomane lidhur me këtë çështje. Për më tepër, në një letër të dërguar nga ambasada britanike dërguar Qeverisë Otomane thuhej se rrënjët e vërteta të Lidhjes së Prizrenit ishin tek guvernatorët e Kosovës dhe të Shkodrës dhe pakënaqësia që ndihej lidhur me këtë çështje iu bë e ditur palës otomane.

Çështja e vetadministrimit të Shqipërisë

Abdylhamiti II mbështeti Lidhjen e Prizrenit përderisa ajo ishte në vijë me politikën e brendshme dhe të jashtme të shtetit

otoman. Prioritetet më të përgjithshme të Abdylhamitit në politikën e brendshme dhe të jashtme ishte të parapengohej çintegrimi i Perandorisë Otomane dhe përdorimi i islamit si armë e fuqishme brenda dhe jashtë. Për këtë arsye, Abdylhamiti II e kishte të qartë se transformimi i Lidhjes së Prizrenit në një lëvizje kombëtare do të çonte në mënyrë të rrezikshme në bartjen e vëmendjes së shqiptarëve në sundimin vetanak të vendit të tyre. Për ta parandaluar këtë ai u përcaktua t'i jepte një formë religjioze kësaj Lidhje përmes përpjekjeve të klerikëve myslimanë shqiptarë në rajon. Fakti se Abdylhamiti II zgjodhi të përdorte islamin dhe nocionin e kalifatit si përqëndrim të besnikërisë në politikën e brendshme dhe si një forcë politike në politikën e jashtme, i sollën atij disa përfitime praktike. Përfitimi më i rëndësishëm ishte t'i kontrollonte shqiptarët, të cilët ishin bazamenti më i fuqishëm i pranisë otomane në tokat e Rumelisë dhe për të ruajtur dominimin e vet në rajon për një periudhë më të gjatë kohore. Mirëpo, është vështirë të llogaritet se sa ishte real vlerësimi i tij i kërkesës për ta bashkuar Shqipërinë në një administrim të vetëm provincial, që ishte programi i Lidhjes së Prizrenit.

Madje se deri në ç'shkallë dhe me çfarë qëllimesh anëtarët dhe degët e Lidhjes e mbështesnin këtë program të Lidhjes së Prizrenit që nga fillimi duket mjaft e paqartë dhe e ndërlikuar.

Një arsye për këtë ishte se madje edhe para krijimit të Lidhjes së Prizrenit, projekte të ndryshme politike lidhur me të ardhmen e tyre ishin miratuar nga fraksione të ndryshme shqiptare. Një arsye tjetër ishte dallimi i opinionëve që pasoi pas formimit të Lidhjes së Prizrenit. Një fraksion religjioz dhe konservativ i shqiptarëve myslimanë nuk e mirëpriste idenë e bashkimit të Shqipërisë në një provincë të vetme që kishte propozuar Abdyl Frashëri me rastin e themelimit të Lidhjes së Prizrenit. Përpjekjet e Abdylhamitit II për ta shndërruar Lidhjen e Prizrenit në një lëvizje myslimane përmes fraksioneve religjioze dhe konservative me bazë në Kosovë ishin në masë të madhe të suksesshme dhe kjo shkaktoi një përçarje brenda Lidhjes. Si rezultat i kësaj përçarjeje liderët kryesorë të Lidhjes dhanë dorëheqje nga detyra dhe sheiku Mustafa Ruhi i Kalkandelës nisi një përpjekje për ta riroganizuar Lidhjen si një lëvizje islamike. Ftesa që Sheik Mustafa Ruhi i Kalkandelës u dërgoi të gjitha qyteteve dhe rajoneve shqiptare duke theksuar se Lidhja e Prizrenit më parë kishte përfaqësuar vetëm rajonin verior të shqiptarëve dhe se që tani e tutje

ajo do të mbliidhej sërish në Prizren për të zgjedhur anëtarët e Parlamentit që do të përfaqësonin tërë Shqipërinë, mori përgjigje vetëm nga kleri mysliman shqiptar. Përpjekjet e Sheik Mustafa Ruhit të Kalkandelës për ta shndërruar Lidhjen e Prizrenit nga një bashkim kombëtar në një bashkim religjioz bëri që Qeveria Otomane të qortohej nga ambasada britanike. Pa dyshim presioni që erdhi nga kjo vërejtje bëri që Sheik Mustafa Ruhi i Kalkandelës të urdhërohej të lëshonte Prizrenin dhe të ikte në Gjakovë. Sheik Mustafa reagoi fuqishëm kundër këtij urdhëri duke theksuar dhe duke i tërhequr vërejtjen Qeverisë Otomane se ky vendim kishte shkaktuar një pezmë të thellë në mesin e shqiptarëve, se ata mendonin se shteti do të braktiste rajonin, se ky bashkim shqiptar do të shpartallohej po të kalonte ai në Gjakovë dhe se shqiptarët do të kishin përshtypjen e keqe dhe do të angazhoheshin në lloje të ndryshme të veprimeve të dëmshme. Ai po ashtu akuzoi zyrtarët otomanë se po mbronte vetëm interesat e veta dhe po vepronte armiqësisht ndaj Lidhjes së Prizrenit. Ndërkaq, Abdyl Frashëri, i cili ishte shqetësuar nga ndasitë brenda Lidhjes së Prizrenit, kishte intensifikuar përpjekjet e tij në rajonin e Toskërisë për të bindur si shqiptarët si shtetin otoman për ta bërë Shqipërinë një provincë të vetme. Abdyl Frashëri vajti në rajonin e Toskërisë i shoqëruar nga Mustafa Pasha i Vlorës, Abedin Bej i Prevezës dhe Mehmet Ali Beu i Beratit dhe jo vetëm që themeloi degën toske të Lidhjes së Prizrenit, por edhe u përpoq të bindte vendësit që të mbështesnin projektin e tij politik. Pasi që Dega e Toskërisë vendosi të përkrahte këtë projekt politik, Dega e Dibrës vendosi gjithashtu të mbështeste projektin në një takim të mbajtur në tetor 1878. Të gjitha vendimet iu dërguan shtetit otoman përmes degëve, së bashku me mesazhet e besnikërisë ndaj monarkisë dhe kalifatit. Megjithatë, ata nuk qenë në gjendje të merrnin asnjë përgjigje ndaj kërkesës së tyre nga ana e qeverisë. Mbase kjo ndodhte kryesisht nga që Abdylhamiti II nuk miratonte një kërkesë të tillë politike për shkak të telasheve që do të sillte ajo. Në të vërtetë, një komunikatë që kishte arritur nga Guvernatori i Kosovës, menjëherë pas takimit të Dibrës të 14 tetorit 1878, shprehte kërcënimin e mundshëm nga ky projekt politik si për popullin shqiptar, ashtu dhe për shtetin otoman dhe autoriteteve iu tërhiqej vërejtje për këtë. Këto kërcënime ishin të shënuara më sa vijon: 1. Përpjekjet për reformë që kishte ndërmarrë Qeveria Otomane në rajon kishin qenë të

pasuksesshme. Dhe, nuk kishte gjasë që do të jenë të suksesshme në të ardhmen. 2. Pasi që populli është i parsimuar, ata do të ngatërrohen mes veti po qe se administrata u lihet plotësisht në duar të tyre dhe kjo do të shtrojë udhë që rajoni të pushtohej nga shtetet e jashtme. 3. Është punë e pamend që të lihet një vend i madh si ky në duar të një populli kaq të pacivilizuar. Prandaj, prania e oficerëve cilësitë politike dhe qytetare janë dëshmuar është e detyrueshme. 4. Mirëpo, pasi që refuzimi i kërkesës së këtij populli për një provincë të vetme do të bëjë që ata të jenë edhe më këmbëngulës, siç është parë në rastin e Kretës, e që do të rezultonte me vetëadministrim në rajon, kjo kërkesë duhet shqyrtuar katërcipërisht dhe në pushtet duhet të vendoset një administratë e përshtatshme.

Një arsye tjetër ishte se kjo ide ishte projekt që ende nuk kishte fituar mbështetjen e tërë popullit shqiptar. Si pasojë, informata që kishte kaluar tek kryeministria përmes një letre të përbashkët në korrik 1879 konfirmonte këtë gjendje. Në këtë letër, thuhej se shqiptarët në Lidhjen e Prizrenit përfaqësonin tri ideale të ndryshme.

Grupi i parë përbëhej nga shqiptarë që dëshironin të luftonin me patriotizëm kundër invazionit grek dhe provokimeve të jashtme dhe nuk donin të heqnin dorë nga besnikëria ndaj sulltanit. Këta përbënin shumicën e Lidhjes së Prizrenit.

Grupi i tyre dëshironte të fitonte autonomi për Shqipërinë përmes Lidhjes së Prizrenit. Abdyl Frashëri dhe Mehmet Aliu i Beratit ishin figurat më të shquara të këtij grupi. Kurse, grupi i tretë përfshinte persona që dëshironin të nxirrnin përfitime personale duke qenë anëtarë të Lidhjes së Prizrenit.

Anëtarët e grupit të dytë dhe të tretë u referoheshin shteteve të tjera më çdo rast dhe kështu degraduan qëllimet e vërteta të shqiptarëve.

Ky klasifikim i thellë i shkaktuar në mesin e anëtarëve të Lidhjes së Prizrenit është i hapur për debat sa i përket shkallës së vërtetësisë së tij. Ky kategorizim në mesin e anëtarëve të Lidhjes së Prizrenit që i shprehnin besnikërinë sulltanatit dhe ata që dëshironin vetëqeverisje mbase përdorej për të dalluar ata që përkrahnin projektin e Abdyl Frashërit nga fraksionet religjioze dhe konservative që ende nuk kishin vendosur të përkrahnin këtë projekt. Kuptohet se kriteri themelor në këtë dallim është numri i anëtarëve të Lidhjes që

shërbenin në favor të kauzës kombëtare shqiptare apo të sulltanatit dhe të kalifatit.

Megjithatë, në mesazhet e përbashkëta dhe individuale telegrafike që i dërgonin Qeverisë Otomane anëtarët e Lidhjes që përkrahnin këtë projekt politik shihet se mesazhet e atyre jepen zotime definitive të besnikërisë ndaj sulltanatit dhe kalifatit dhe kauza kombëtare shqiptare identifikohet së bashku me interesat e sulltanatit dhe kalifatit. Nuk është detyrë jona të merremi më atë se a ishin ata të sinqertë në këtë apo jo. Mirëpo, shumica e telegrameve dhe të letrave të dërguara nga anëtarë të Lidhjes drejtuar Qeverisë Otomane janë shumë më shumë se mesazhe të thjeshta që shprehnin sipërfaqësisht besnikërinë ndaj sulltanatit dhe kalifatit; këto janë dokumente zyrtare që justifikojnë arsyet për këtë besnikëri.

Më poshtë po japim listën e çështjeve që konsiderohen si të rëndësishme nga anëtarë të Lidhjes lidhur me këtë çështje:

1. Shqiptarët kanë qenë pjesëtarët më lojalë të Perandorisë Otomane me shekuj dhe ata do të mbeten të tillë edhe më tutje,
2. Shqipëria është shtylla e unionit islam dhe e ligjit islam në tokat otomane të Rumelisë. Prandaj, populli i fundit që dëshiron fundin e sovranitetit otoman në rajon janë shqiptarët. Dhe, asnjë komb tjetër i Rumelisë, pos Shqipërisë, nuk dëshiron të qëndrojë nën kontrollin otoman. Kurse dëshira si e shqiptarëve të krishterë, ashtu dhe atyre myslimanë është të qëndrojnë nën pushtetin otoman. Ekzistimi i shtetit otoman në Rumeli është i mundshëm vetëm me ruajtjen e Shqipërisë.
3. Vendet fqinje, e sidomos Greqia, dëshirojnë të ndajnë Shqipërinë mes tyre dhe me këtë qëllim ato aspirojnë t'i asimilojnë shqiptarët përmes shkollave greke, bullgare dhe sllave, që kanë hapur në rajon përmes personave që kanë origjinë të tyre etnike. Për këtë arsye, reforma provinciale e sugjeruar në Kuvendin e Berlinit është jashtëzakonisht e rrezikshme brenda truallit të tashëm administrativ të shqiptarëve. Nga që, nën këtë truall, bullgarët dhe grekët janë në numër më të madh në disa krahina në krahasim me myslimanët. Kjo situatë do të kërkojë rregulla të reja në secilën provincë në pajtim me interesat e shumicës relative etnike në fjalë dhe kjo është tepër e rrezikshme në kuptim të ardhmërisë së Shqipërisë. E vetmja mënyrë për ta parapenguar këtë është bashkimi i Shqipërisë nën një provincë të vetme dhe kështu të ruhet shumica etnike shqiptare.

4. Shqiptarët seriozisht dëshirojnë të mbesin subjekt i sulltanit të kalifatit. Mirëpo, injoranca, varfëria dhe mungesa e pushtetit në rajon shtojnë pakënaqësinë dhe anarkinë ndër shqiptarë.

5. Bashkimi i Shqipërisë nën një provincë të vetme do të sjellë përpjekje reformatore në rajon. Kështu, mbledhja e tatimeve do të shtohet po ashtu. Për më tepër, shpenzimet civile dhe ushtarake do të zvogëlohen pasi që në pushtet do të jetë vetëm një guvernator, në vend të katër prej tyre, kurse do të jetë e mundur që të rekrutohen më shumë ushtarë.

Pasi që në takimin e Lidhjes së Prizrenit, të mbajtur në Prizren, në shtator 1879, u mor një vendim për të mbështetur projektin politik, numri i telegrameve që iu dërguan Qeverisë Otomane ku kërkohej miratimi i këtij projekti u shtua në mënyrë dramatike. Ndonëse Qeveria Otomane u përmbajt nga marrja e hapave konkretë si përgjigje ndaj kërkesës në rritje të Lidhjes së Prizrenit për ta bashkuar Shqipërinë nën një administrim të vetëm, kuptohet se kjo çështje gradualisht erdhi në rendin e ditës së Qeverisë, e cila ktheu vëmendjen në problemet në rajon. Megjithëkëtë, ky interes nuk rezultoi asnjëherë me realizimin e projektit në fjalë.

Në letrën e Safet Pashës, me datë 12 prill 1880, vëmendja e Qeverisë Otomane u përqendrua në rrethanat inferiore ekonomike, sociale dhe administrative në rajon dhe theksonte se zgjidhjet e mundshme do të duhej diskutuar përmes takimeve me liderë rajonalë në rajon dhe se reformat duheshin bërë.

Një muaj më vonë, çështja e bashkimit të Shqipërisë në një krahinë të vetme u diskutua në Kabinetin Otoman në maj të vitit 1880 dhe u vendos, në parim, që ky rajon të bashkohej nën emrin e Krahinës Perëndimore të Rumelisë, si dhe si guvernator i kësaj krahine u emërua Ejup Pasha.

Megjithëkëtë, një telegram që erdhi nga krahina e Manastirit, tre muaj më vonë, çoi deri tek tërheqja e hapit të parë që ishte ndërmarrë për bashkimin e Shqipërisë dhe ky bëri që vendimi për bashkimin e Shqipërisë të mos realizohej. Pasi që ky mesazh, që përmbante vërejtjen se bashkimi i Shqipërisë në një provincë të vetme do të shtronte udhën për autonomi të këtij rajoni, mbërriti në Stamboll, Kabineti Otoman u takua edhe një herë nga mesi i qershorit dhe kësaj here lëshoi një dekret për krijimin e një administrimi në Shqipëri me emrin "Provinca e Përkohshme Shqiptare". Ky vendim u

justifikua me deklaratën se kjo do të shuante pezmin e shqiptarëve dhe se ky status i përkohshëm i provincës do të mund të pezullohej kurdo që të dëshirohej pa hasur në ndonjë ndërlikim legal. Mirëpo, dekreti i Kabinetit të Ministrave u refuzua, pasi që Abdylhamitit II nuk i pëlqeu kjo ide dhe, në vend të kësaj, u vendos që Shqipëria të qeverisej si e ndarë në katër provinca.

Të gjitha këto zhvillime bënë që çështja aktuale që shqetësonte Abdylhamitin II ishte informacioni i intelegjencës që kishte marrë, sipas të cilit shqiptarët, në fakt, aspironin vetëqeverisjen. Si pasojë e kësaj, mesazhi në telegramin e marrë nga Manastiri bëri që Qeveria Otomane të merrte një vendim plotësisht të kundërt ndaj çështjes së provincës shqiptare.

Megjithëkëtë, letrat e intelegjencës që i dërgoheshin Stambollit nga zyrtarët në rajon do të duhej të kishin shqetësuar liderët e Lidhjes së Prizrenit, po aq sa dhe Abdylhamitin II, pasi që disa nga telegramet dhe letrat që ishin marrë nga Qeveria Otomane, gjatë diskutimit të çështjes së provincës shqiptare në Kabinet, vinin nga këta liderë dhe të cilët përgenjeshtronin këto informacione të intelegjencës. Në mesin e tyre, telegrami i dërguar nga Abdyl Frashëri është shumë me rëndësi. Në një telegram dërguar në Stamboll më 18 qershor 1880, derisa po diskutohej çështja e provincës shqiptare në Kabinetin Otoman të Ministrave, u thanë këto fjalë: "Përpjekjet e shqiptarëve që vetëm sa pasqyrojnë besnikërinë dhe simpatinë e tyre ndaj shtetit otoman janë shtrembëruar nga qarqe të caktuara për t'i paraqitur këto përpjekje si një aspiratë për principatë apo pavarësi dhe kjo ka mbjellë armiqësi mes shtetit dhe popullit. Ndërsa, populli shqiptar mund ta mbrojë fenë, vendin, virtytet dhe kombin e vet vetëm nën sundimin otoman. Dita kur Shqipëria do ta braktisë sovranitetin otoman do të ishte dita kur Shqipëria do të zhdukej. Kështu që, si mund të vazhdojë të ekzistojnë një milion e gjysmë shqiptarë në mesin e kaq shumë armiqve? Fatkeqësia e Andaluzisë është një shembull i kësaj. Prandaj, ju lutem të tregoni mëshirë dhe të urdhërohen fshehurazi guvernatorët në Shqipëri të punojnë bashkë për ardhmërinë tonë, pa u dhënë rast shteteve të jashtme, por natyrisht ky autorizim i përket vetëm Sulltanit. Sepse, nëse administrata lokale në rajon nuk vepron në favorin tonë kur ne të veprojmë kundër bullgarëve dhe grekëve në një të ardhme të afërt, kjo do të jetë e dëmshme, më parë se e dobishme". Letra pjesërisht kërcënuese e Abdyl Frashërit u pasua menjëherë nga

një telegram që u nënshkrua kolektivisht dhe u dërgua më 9 korrik 1880 nga anëtarë të Degës së Toskërisë. Në këtë telegram, pjesëtarët e Lidhjes shpreheshin se nuk do dëshironin të aneksoheshin nga Greqia dhe se do të luftonin kundër kësaj deri në fund. Megjithëkëtë, mungesa e përgjigjes nga Qeveria Otomane ndaj këtyre telegrameve shtoi reagimet kundër administratës qendrore otomane dhe zyrtarëve otoman në rajon. Ndonëse anëtarët e Lidhjes që u takuan në Prizren, në gusht 1880, u kërcënuan se do të përdornin forcën kundër administratës otomane, me një ushtri prej 20.000-30.000 ushtarësh, degët e Prishtinës, të Kalkandelës dhe Prishtinës nuk dhanë përkrahje të mjaftueshme, kështu që kjo çështje u shty për t'u diskutuar në një takim të ardhshëm.

Në ndërkohë, në skemën që iu prezentua Qeverisë Otomane nga Abdullah Hysniu, anëtar i Degës së Toskërisë, në tetor 1880 rëndësia e bashkimit të Shqipërisë nën një provincë të vetme, u shpjegua në kuptim si të interesave shqiptare, ashtu dhe të atyre otomane, kurse disa zyrtarë shtetërorë që shërbenin në rajon u akuzuan për veprim armiqësor kundër Lidhjes së Prizrenit dhe për keqinformim dhe mashtrim të Qeverisë Otomane lidhur me qëllimet e vërteta të shqiptarëve.

Duket sikur të gjitha këto telegrame, letra dhe mesazhe të besnikërisë nuk e bindën mjaft Abdylhamitin II në përgatitjen e Deklaratës ku u drejtohej shqiptarëve dhe ku shpalli qartë politikën që ndoqi dhe që do të ndiqte lidhur me këtë çështje, bashkë me justifikimet e tij.

Deklarata e lartpërmendur e 3 nëntorit 1880 shkurtimisht përmbante këto fjalë:

“Popull i Shqipërisë, po qarkullojnë fjalë se Shqipëria dëshiron të mbliidhet në një provincë të vetme. Zemra nuk ma donte të besoja se shqiptarët e dëshironin një gjë të tillë.

Ndonëse kuptimi i një province të vetme është i gjerë, athua vallë bashkimi i katër provincave do të ishte në kundërshtim me procedurën që ndiqet në provinca të tjera të Perandorisë?

.....A nuk do të thoshte bashkimi i këtij rajoni si një provincë e vetme ndaras nga provincat e tjera otomane për t'u shërbyer qëllimeve të shteteve të jashtme që dëshirojnë ta pushtojnë këtë rajon? Kështu që, rrjedhojat e dëmshme të administratës së ndarë që krijoi Ali Pasha i Tepelenës janë parë brenda një periudhe të shkurtër dhe Edribodazi

dhe Peloponezi u pushtuan nga grekët. Ndarja e Krimesë dhe madje edhe e popullit të Dagestanit nga Perandoria Otomane janë po ashtu rrjedhoja të aspiratave për të krijuar një administratë të vetme.

Qëllim i personave që ushqejnë mendime kaq keqdashëse është që të copëtojnë këto toka pak nga pak nga Perandoria Otomane me arsyetime mashtruese dhe të paarsyeshme dhe për ta bërë popullin të tradhëtojë religjionin dhe shtetin e tashëm...

Ka një thënie: delet që e lëshojnë tufën i ha ujku!

Shteti Otoman i ka pushtuar këto toka duke derdhur shumë gjak. Si mund t'ua lehtësoni shteteve të huaja që t'i marrin këto toka?

.....Si mund t'i lë shqiptarët të shkojnë, që janë pjesë e trupit tim, që jam rojë e tyre?

Jam informuar se disa agjitorë janë duke e mashtruar popullin duke thënë se Shteti Otoman do të sakrifikojë Shqipërinë dhe duk i thirrë ata "të marrin armët të gjithë dhe të krijojnë qeverinë e vet".....

A është e mundur të mbrohet vendi me ushtri të parregullt të krijuar nga këta agjitorë? Si do të arrijnë ata të ballafaqohen me ushtrinë e fortë të armikut? A nuk është disfata e boshnjakëve kundër një rrebeshi të vetëm austriak një shembull i mirë për këtë?

Është duke u ushtruar presion i madh nga shtetet e huaja ndaj çështjes kufitare greke. A nuk mendon kush se a do t'ia lëmë apo jo qoftë një pëllëmbë toke grekëve po të mbetej që kjo çështje të zgjidhej mes Perandorisë Otomane dhe Greqisë?

A nuk ishin tokat që iu dhanë Malit të Zi dhe Serbisë rezultat i presionit që u ushtrua nga shtetet e mëdha? Cilat nga këto vise u braktisën vullnetarisht nga Shteti Otoman?

Kam dëgjuar se ata që ushqejnë këto keqdashje po thonë se po të krijohej një provincë e vetme, do të merreshim me të gjitha çështjet sipas Ligjit të Sheriatit. A nuk po i aplikojmë ne të njëjtat ligje? A nuk janë regjentët dhe myftitë në rajon të dërguar të shtetit?

Si mund të mashtroheni nga mendime të tilla të dëmshme kur të gjithë këta shembuj janë aq të qartë për t'u parë? Në të vërtetë, ju duhet t'i zini dhe t'ia dorëzoni këta njerëz shtetit... Dhe, po që se nuk jeni në gjendje të ballafaqoheni me ta, ushtria që unë personalisht kam

dërguar në rajon për ruajtjen e ligjit do të demonstrojë forcë të domosdoshme për këtë çështje.

Reformat e kërkuara do të bëhen pasi që ju keni nevojë për përmirësime të administratës së drejtë që keni tani... Ata që janë besnikë dhe që ndihmojnë shtetin do të shpërblehen në pajtueshmëri me aftësinë dhe kualifikimet e tyre”.

Këto fjalë të Abdylhamitit II që iu drejtuan popullit shqiptar nga fundi i vitit 1880, përbëjnë në të vërtetë kornizën kryesore të politikës së tij sa i përket Lidhjes së Prizrenit. Nga këto fjalë gjithashtu mund të merret vesh se Abdylhamiti II përmbahet me çdo kusht nga konsiderimi apo të kuptuarit e çështjes si kauzë kombëtare të shqiptarëve dhe e konsideron çështjen brenda kornizës së politikës së brendshme dhe të jashtme otomane. Me fjalë të tjera, Abdylhamiti nuk sheh zhvillimet e brendshme dhe të jashtme që janë ndeshur në rajon në tre vjetët e fundit si problem nacional i shqiptarëve, por si një çështje të shtetit otoman. Sipas tij, problemi i vërtetë janë përpjekjet e vendeve të mëdha për të mënjeluar sovranitetin otoman në tokat e Rumelisë dhe se hapi i parë për këtë ishin vendimet e Kuvendit të Berlinit. Prandaj, transformimi i Shqipërisë në një provincë të privilegjuar, ndryshe nga provincat e tjera do të kufizonte të drejtat e sovranitetit të qeverisë otomane mbi rajonin dhe do ta linte rajonin të pambrojtur nga sulmet e shteteve armike. Kështu, modeli i një province të vetme të privilegjuar, të propozuar për Shqipërinë, nuk do të thoshte asgjë tjetër pos të ndihmoheshin synimet e shteteve armike. Këmbëngulja e personave të caktuar lidhur me këtë çështje, përkundër të gjitha këtyre fakteve të qarta, sipas tij, nuk do të thoshte asgjë tjetër pos t’u shërbehej interesave të huaja dhe populli shqiptar po mashtrohej nga këta njerëz në favor të interesave të shteteve të huaja.

Ndonëse mendimi i Abdylhamitit II mbi këtë çështje ishte një faktor i rëndësishëm, mëdyshjet e tij se shqiptarët nuk e mbështesnin idenë e bashkimit në një provincë të vetme bënë që ai t’i qasej kësaj çështjeje me kujdes të jashtëzakonshëm. Si rezultat i ngjarjeve që u panë gjatë dorëzimit të Ulqinit Malit të Zi, kjo qasje e kujdesshme e Abdylhamitit II u transformuan në vendosmëri të efektshme tek Dervish Pasha.

Vendimi i Degës së Prizrenit për të refuzuar dhënien e ushtarëve shtetit otoman gjatë dorëzimit të Ulqinit Malit të Zi dhe krijimi i një qeverie që vepronte pavarësisht nga shteti otoman nga

anëtarë të Lidhjes, pas pushtimit të lokaliteteve strategjike në Kosovë, në njëfarë mënyre sollën Lidhjen e Prizrenit dhe Shtetin Otoman ballë për ballë.

A ishte ky vërtet konfrontim i të dy palëve?

Nga këndvështrimi i Lidhjes së Prizrenit kuptohet se besimi i tyre në shtetin otoman ishte luhatur thellësisht. Arsyja e vetme për këtë ishte zhgënjimi që buronte nga dorëzimi i Ulqinit Malit të Zi që i shtonte shqetësimin për çështjen kufitare greke. Në deklaratën e përbashkët, të përgatitur nga degët e Lidhjes së Prizrenit të Gjakovës, Prishtinës, Toskërisë, Kalkandelës, Shkupit, Jenipazarit, Gjilanit dhe Vushtrrisë, drejtuar popullit të Dibrës, thuhej se ishte mësuar në mënyrë sekrete se qeveria otomane vepronte sipas agjitacionit të tradhëtarëve dhe të pabesëve të caktuar dhe se kishte ndër mend të krijonte një administratë të ngjashme me atë të Kretës dhe të Rumelisë Lindore për ta ndarë rajonin në dhjetë provinca dhe se për këtë qëllim dëshironte të zgjidhte çështjen kufitare greke sa më shpejtë duke pranuar aspiratat e pakuptim të Greqisë dhe synonte gjithashtu që të neutralizonte liderët e Lidhjes së Prizrenit, por se ata nuk do të pajtoheshin me këtë në asnjë mënyrë dhe se ata kanë vendosur të dërgojnë një ushtri prej 10.000 ushtarësh në Shkup për të penguar përpjekjet e parandalimit të një administrimi të vetëm provincial në Shqipëri dhe populli i Shqipërisë ftohej t'i përmbante.

Në një kohë kur Lidhja e Prizrenit fitoi cilësinë kryengritësi, është me interes të thuhet se ndonëse për të u shpall një fletarrest, Abdyl Frashëri vazhdoi përpjekjet e tij për ta bindur qeverinë e Stambollit për një provincë të vetme në Shqipëri. Në telegramin që i dërgonte Frashëri qeverisë së Stambollit, më 23 shkurt 1880, njëzet ditë pas lëshimit të Deklaratës së Përbashkët, ai përsëriti kërkesën e tij për një provincë të vetme në Shqipëri dhe theksonte se qëllimi i vetëm për grumbullimin e ushtarëve nga ana e Lidhjes së Prizrenit ishte të luftohej kundër armiqve të jashtëm dhe se nuk kishte kurrfarë synimi tjetër.

Kurse, nga këndvështrimi i Shtetit Otoman, u krijua bindja se kishte ardhur koha për shpërndarjen e Lidhjes së Prizrenit, se pushteti qendror otoman duhej të vendosej dhe se reformat e kërkuara duhej të bëheshin në rajon sa më shpejtë që të ishte e mundur. Mirëpo, ndjeshmëria e shkaktuar nga ndezja e çështjes së kufirit kërkonte hapa jashtëzakonisht të kujdesshëm që duhej ndërmarrë lidhur me këtë

çështje. Një forcë e madhe ushtarake nën komandën e Dervish Pashës, me detyrë për të kryer këtë mision të rëndë, u dërgua në Kosovë në mars 1881 dhe u ndërmorën hapa të shpejtë për të vendosur pushtetin qendror në rajon. Nën sugjerimet dhe drejtimin e Dervish Pashës, prijësit e Lidhjes së Prizrenit u syrgjynosën larg rajonit bashkë me familjet e tyre, kurse personat të njohur si të nënshtruar të sulltanit dhe të Kalifatit u shpërblyen me pozita zyrtare dhe para, kurse mbështetja e programit të reformave u ruajt. Roli i analizës së jashtëzakonshme të Dervish Pashës lidhur me rajonin dhe politikën që ai ndoqi ishte meritë në këtë sukses. Duhet vënë në pah po ashtu se si rezultat i këtij suksesi, pas kësaj date asnjë nga aktivitetet e fshehura të ndërmarra nga nacionalistët shqiptar nuk arriti të bashkonte shqiptarët nën një lëvizje kolektive po aq efikase sa Lidhja e Prizrenit.

Prof. Dr. Nuraj BOZBORA

POLICY OF ABDULHAMID II ON THE LEAGUE OF PRIZREN

SUMMARY

Ultimately, despite differing discrepancies surrounding the League of Prizren, it played a significant role into Albanian history as a movement that gathered and organized Albanians around the common cause.

Although, the movement as a force of resistance had the strength to defend national lands of homeland against invading countries, due to its internal contradictions of cultural, regional and religious character, it could not transform into a powerful and stable political movement to craft its political future. These circumstances gave Abdulhamid II opportunity for political maneuvering to keep under control the League of Prizren.

This represents a successful point on behalf of Abdulhamid II policy against the League of Prizren. Abdulhamid II completely supported organized forces of the League resistance against the invading countries, and hindered it from transforming into a political movement that would withdraw the Ottoman Empire sovereignty rights in the region, by utilizing internal political disagreements between Albanians. At this stage, it is certainly difficult to talk of Abdulhamid's regard on effectiveness of the League of Prizren intentions toward and on the future of either, Ottoman state or Albania. The answer could have been affirmative or negative, but it is a fact that his political position influenced future developments, in one way or another.